

Geç Osmanlı İmparatorluğu'nda Milli Ekonomi Uygulamalarına Bir Örnek: Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi

An Example of National Economy Practices in the Late Ottoman Empire: Mut İttihad-ı National Trade Joint Stock Company

Araş. Gör. Dr. Mustafa DAĞ¹

Öz

Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen savaşlar şehirlerde oluşturmuş olduğu ağır tahribatın yanı sıra ticaretin de durma noktasına gelmesine neden olmuştur. Ağır tahribatların izlerini silmek ve ticareti tekrar canlandırmak amacıyla faaliyet gösteren ticari şirketlerin sayısında XX. Yüzyılın başlarında artış gözlemlenmiştir. Bu bağlamda kurulan şirketler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetiminde etkin olması hasebiyle millileştirme politikasına tabi olmuştur. Bu doğrultuda bir yandan Müslüman ahali tarafından kurulan anonim şirketlerde artış sağlanmaya çalışılırken diğer yandan da gerekli kanuni düzenlemelerle yabancılar tarafından kurulan şirketlerin denetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Yürütülen millileştirme politikası çerçevesinde bu dönemde kurulan anonim şirketlerin çoğunda "milli" terimi kullanılmıştır. Bu bağlamda, kurulan şirketlerden biri de Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi olmuştur. Çalışmamızın konusunu oluşturan Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi 1919 yılında Nurullahzâde ve yardımcısı Ali Efendi ortaklığında kurulmuştur. Geç dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda teşekkül ettirilen şirket kaza dâhilinde ticari faaliyetlerde bulunma ve her türlü eşyayı alıp satma yetkisine sahiptir. Şirketin kaza dâhilindeki faaliyetlerine yönelik bilgiye ulaşılmamakla birlikte muhtemelen Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte görevine son verilmiştir. Bu çalışmada, şirketin kuruluş süreci, teşkilat ve mali yapısı şirket nizamnamesi, arşiv belgeleri ve yazılı kaynaklar ışığında incelenmiştir. Ancak Mut İttihad-ı Milli Türk Anonim Şirketi'nin faaliyetleri ile ilgili bilgiye ulaşılmamış olmasına rağmen şirketin kuruluş süreci ele alınarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İttihad-ı milli ticaret şirketi, anonim şirket, ticaret, Mut kazası, milli ekonomi

Makale Türü: Araştırma

Abstract

The wars that took place in the late period of the Ottoman Empire caused heavy destruction in the cities as well as causing the trade to come to a standstill. XX. in the number of commercial companies operating in order to erase the traces of heavy destructions and to revive trade. An increase was observed at the beginning of the century. The companies established in this context have been subject to the nationalization policy due to their effectiveness in the management of the Committee of Union and Progress. In this direction, on the one hand, an attempt was made to increase the number of joint stock companies established by the Muslim community, on the other hand, it was tried to ensure the supervision of companies established by foreigners with the necessary legal regulations. The term "national" was used in most of the joint stock companies established in this period within the framework of the nationalization policy of the executive. In this context, one of the companies established was Mut İttihad-ı National Trade Joint Stock Company. Mut İttihad-ı National Trade Joint Stock Company, which is the subject of our study, was established in 1919 in partnership with Nurullahzâde and her assistant Ali Efendi. The company, which was formed in the late Ottoman Empire, has the authority to engage in commercial activities within the district and to buy and sell all kinds of goods. Although there is no information about the company's activities in the district, she was probably dismissed with the proclamation of the republic. In this study, the establishment process, organization and financial structure of the company were

¹Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, mustafadag@harran.edu.tr

Atf için (to cite): Dağ, M. (2023). Geç Osmanlı İmparatorluğu'nda milli ekonomi uygulamalarına bir örnek: Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(3), 1114-1132.

examined in the light of company regulations, archive documents and written sources. However, although the information about the activities of Mut İttihad-ı National Trade Joint Stock Company has not been reached, it is aimed to contribute to the literature by considering the establishment process of the company.

Keywords: İttihat-ı national trade company, incorporated company, trade, Mut district, national economy

Paper Type: Research

Giriş

XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerinde ticaret ve ekonomik faaliyetlerin gelişme göstermesi ticaret mevzuatlarının yanı sıra kanunlarında da değişikliğe gidilmesini zaruri kılmıştır. Yapılan bu değişikliklerle birlikte sanayinin gelişmesinde önemli aktör olarak anonim² şirketler ön plana çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise batı ülkelerine nazaran anonim şirketlerin kuruluşları geç dönemlerde gerçekleşmiştir. 1800'li yıllarda Avrupa'da anonim şirketler ticaret sisteminde yer alırken imparatorluğun ticaretinde ise mufâvaza, müşareke ve mudârebe³ olarak tanımlanan ortaklıklarla kurulan şirketler faaldi. Tanzimat'la birlikte adı şirketler kurulmaya başlanmıştır (Sırma, 2011, s. 2). 1850 yılında hazırlanan Ticaret Kanunu⁴ ile birlikte imparatorluğun ilk anonim şirketi unvanını taşıyacak olan Şirket-i Hayriye⁵ 1851 yılında kurulmuştur (Toraman, Taştan, 2021, s. 46; Koraltürk, 2007, s. 35; Şanda, 1967, s. 3). Hazırlanmış olan kanun sadece şirket türlerini tanımlamakla sınırlı kaldığı için eksiklikler şirket iç tüzüğünde giderilmeye çalışılmıştır (Akyıldız, 2001, s. 22; Yılmaz ve Şehirli, 2011, s. 21). 1876 yılında ise Meşrutiyet Anayasası olarak nitelendirilen Kanun-i Esasi'nin on üçüncü maddesinde Osmanlı tebaasına "*Teba'a-i Osmâniye nizâm ve kânûn dâiresinde ticâret ve san'at ve felâhat için her nev'i şirketler teşkiline me'zûndur*" ifadesiyle şirket kurma izni verilmiştir (Yılmaz, 2018, s. 30). Anonim şirketlere yönelik yasal düzenlemelerin yapıldığı tarihlerden biri de 1882 yılı olmuştur. Bu doğrultuda Anonim Şirket Nizamname-i Dâhilisi adıyla nizamname hazırlanmıştır (Demir, 2016, s. 85; Öksüz, 2016, s. 124; Kısa, 2019, s. 135). Ancak yapılmış olan tüm düzenlemelere rağmen anonim şirketlerin 1908 yılına kadar yaygın olarak ticaret sisteminde yer alamadığı tespit edilmiştir. 1850 ile 1908 yılları arasında imparatorlukta 9 adet anonim şirket kurulmuştur. Kurulmuş olan bu şirketlerin çoğunluğu ise yabancı sermaye eli ile oluşturulmuştur (Çakır ve Akkuş, 2015, s. 191).

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 yılında iktidara gelmesiyle birlikte düzenlemiş olduğu cemiyet kongrelerinde ülke meselelerin çözüme kavuşturulması için yeni programlar hazırlayıp uygulamaya başlamıştır. Hazırlanan bu programlar çerçevesinde ehemmiyetle üstünde durulan meselelerden biri de milli ekonomi olmuştur. Bu doğrultuda cemiyetin, ekonomik anlamda bağımlılığı ortadan kaldırmak amacıyla "milli iktisat" politikasını başlatarak yerli bir burjuvazi oluşturma gayesi temel politika haline gelmiştir (Tokdemir, 1985, s. 64-66; Tekinsoy, 2021, s. 628-629). Bu "milli iktisat" politikası Frederich List'in milli ekonomi felsefesi çerçevesinde geliştirilmiştir (İlyas, 2021, s. 646). Bilhassa 1913 yılından sonra yönetimde ağırlığını arttıran cemiyet, "milli iktisat" politikasını hayata geçirmek için daha somut adımlar atmaya başlamıştır (Ergin, 2017, s. 114-115). Yerli sermaye yetersizliği ve I. Dünya Savaşı'ndan dolayı yürütülen savaş ekonomisine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 ile 1918 yılları arasında faaliyet gösteren anonim şirket sayısını 129'a çıkarmayı başaramıştır (Çağman, 2019, s. 113). Bu dönemde açılan şirketlerin çoğunluğu daha önceki

² Hukuki, idari ve mali anlamda yükümlülükleri yerine getirme neticesinde birden fazla sermaye katılımcısıyla kurulan şirketlerdir. Her türlü ekonomik ve ticari faaliyette bulunabilen, halka açık iktisadi teşekküllerdir (Erdaş, 2017, s. 179).

³ Emek ile sermaye ortaklığına dayanan ve iş ortaklığı şeklinde adlandırılan şirketleşme sistemidir. Bkz. (Yılmaz, 2021, s. 899).

⁴ 28 Temmuz 1850 tarihinde Fransız Ticaret Kanunu'nun birinci ve ikinci kısımları tercüme edilerek Ticaret Kanunname-i Hümayunu adıyla yayınlanmıştır. Kanunun üçüncü faslında şirketler ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Buna göre şirketler Ticari Şirketler ve Adi Şirketler olarak (Şirket-i Muvakkata) ikiye ayrılmıştır. Ticari Şirketler ise Kolektif, Komandit ve Anonim Şirketler olarak üçe ayrılmıştır (Balcı ve Sırma, 2012, s. 19).

⁵ 15 Kasım 1850 tarihinde Keçecizade Fuad Paşa ile Ahmed Cevdet Paşa'nın teklifi ile İstanbul ile Boğaziçi arasında yolcu ve yük taşımak amacıyla anonim şirketlere örnek olması amacıyla 25 yıllığına imtiyaz hakkı ile kurulmuştur (Şensoy, 2018, s. 242-244; Akyıldız, 2010, s. 201-203).

dönemlerde olduğu yabancı sermaye ile kurulmuştur. Temel neden olarak ise yerli tüccarların elinde yeteri miktarda sermayenin olmaması gösterilebilir. Yabancı tüccarlar tarafından kurulan şirketlerin yönetim merkezi Avrupa şehirleri olarak belirlenirken İstanbul ve Anadolu şehirlerinin farklı yerlerinde şubeler açarak ticari faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu gibi şirketlerin faaliyet gösterdikleri alanlar ise başta bankacılık ve sigortacılık⁶ olmak üzere ulaştırma, madencilik, sanayi ve ticaret olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır ve Akkuş, 2015, s. 191).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile yönetimde etkin güç haline gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uygulamış olduğu milli politikaların etkisi ekonomik anlamda da kendisini hissettirmeye başlamıştır. Bilhassa Balkan Savaşı (1912-1913) ile Osmanlılık politikasının son bulması neticesinde Türkcülük politikası canlanmıştır (Temizgül, 2021, s. 41-42). Bu gelişme her alanda olduğu gibi ekonomik manada da Türkleşme politikasının etkin olmasını sağlamıştır. Netice olarak cemiyet üyelerinin faaliyetleri sonucunda Osmanlı-Türk burjuvazisi olarak orta yerli sınıf ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır (Zafer, 1995, s. 4, 7; Koraltürk, 2011, s. 28-31). Ancak bu politika I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geniş uygulama sahasına sahip olamamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti barış yıllarında uluslararası dengeleri korumak için milli politikalarını tam anlamıyla icraata dökmemiştir. Ancak savaşın başlamasıyla birlikte olağanüstü durumu fırsat bilerek "milli iktisat" politikası çerçevesinde köklü değişiklikler için faaliyetlerine başlamıştır. Kara Kemal liderliğinde ekonomik anlamda Osmanlı-Türk burjuvazisini gerçekleştirmek için Düyûn-ı Umûmiyye İdaresi'nin⁷ faaliyetleri askıya alınmış (Akkuş, 2008, s. 123), kapitülasyonlar kaldırılmış,⁸ yabancı şirketlerin faaliyetleri sıkı denetime alınarak bazılarının faaliyetlerine son verilmiştir. Milli burjuvazisini⁹ piyasaya hâkim kılmak için küçük sermaye sahibi olan yerli tüccarları bir araya getirerek anonim şirketler kurdurtulmuştur. Kanuni çerçevelerde kooperatifler aracılığı ile ticaret yabancı sermayedarların elinden alınarak yerli Müslüman sermayedarlara verilmeye başlanmıştır. (Vural, 2016, s. 116-117).

Kara Kemal liderliğinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin savaş yıllarında uygulamış olduğu politika neticesinde 1914 ile 1918 yılları arasında imparatorluk genelinde kurulan anonim şirketlerde Müslüman unsurunu ön plana çıkarmayı başarabilmiştir (Toprak, 1982, s. 55-58). Anonim şirketlere Müslüman-Türk unsurunu hâkim kılmanın yanı sıra cemiyet politikasının bir diğer hedefi de yabancı şirketlerin egemenliğine son vererek Osmanlı hukukuna tabi tutulmaları olmuştur. Bu doğrultuda 13 Aralık 1914 tarihinde yabancı şirketleri denetim altına almak amacıyla geçici kanun hazırlanarak uygulamaya alınmıştır. Böylece imparatorlukta faaliyet gösteren yabancı şirketler Osmanlı hukukuna tabi olmuştur (Özger, 2018, s. 658-659).

Yürütülen "milli iktisat" politikası çerçevesinde bu dönemde kurulan şirketlerin unvanları ile ilgili birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Bu bağlamda kurulacak olan anonim şirketlerin "Milli" veya "Türk" terimini kullanmaları ön görülmüştür (Bayarslan, 2018, s. 38). Bu doğrultuda imparatorluğun farklı bölgelerinde kurulan birçok şirketin "milli iktisat" politikasının ön gördüğü "milli" veya "Türk" terimini kullandığı tespit edilmiştir (Çiçek, 2012, s. 144; Varlık, 2014, s. 74-75). Bu doğrultuda 1914 yılında Bartın İktisad-i Milli Anonim Şirketi (BOA. DH. İD. Dosya No: 107, Gömlek No: 81), 1916 yılında Kayseri Milli İktisad Anonim Şirketi (BOA. İ. DUİT. Dosya No: 9, Gömlek No: 7; BOA. MV. Dosya No: 243, Gömlek No: 50), 1917 yılında Kastamonu Milli Ticaret Anonim Şirketi (BOA. ŞD. Dosya No: 1256, Gömlek No: 22; BOA. MV. Dosya No: 245, Gömlek No: 114) ve 1917 yılında Ankara Milli

⁶ Bu bağlamda Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi ve İtimad-ı Milli Türk Sigorta Anonim Şirketi örnek gösterilebilir (BCA, Fon Kodu: 30. 18. 1. 1. Kutu No: 13, Dosya No: 13, Gömlek No: 1; BCA, Fon Kodu: 30. 18. 1. 1. Kutu No: 12, Dosya No: 64, Gömlek No: 8).

⁷ 1881 yılında yabancı alacaklıların paralarını tahsil etmek için kurulmuştur (Pamuk, 1984, s. 29; Parvus Efendi, 1977, s. 53; Öztel, 2009, s. 225-226; Quataert, 2017, 31).

⁸ Hükümet bu yöndeki kararını 5 Eylül 1914 tarihinde duyurmuştur (Feroz Ahmad, 2017, s. 125; Akşin, 1987, s. 276).

⁹ Çağdaş devletin dayanağının burjuvazi olduğunu savunan ilk isim Yusuf Akçura olmuştur (Berkes, 2013, s. 401; Berkes, 2015, s. 468).

Mensucat Anonim Şirketi gibi “milli” terimi kullanıp kurulan şirketleri çoğaltmak mümkündür (BOA. BEO. Dosya No: 4442, Gömlek No:333094; BOA. ŞD. Dosya No: 1256, Gömlek No: 29). Bu bağlamda, her türlü mal ve eşyayı alıp satarak savaş koşullarının oluşturmuş olduğu iktisadi tahribatın izlerini ortadan kaldırmak amacıyla “*Milli*” veya “*Türk*” terimi ile kurulmuş şirketlerden biri de “*Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi*” adıyla Mersin’e¹⁰ bağlı Mut kazasında teşekkül ettirilmiştir (Gökatalay, 2015, s. 129).

Bu çalışmada, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikası çerçevesinde “*milli iktisat*” politikası doğrultusunda Mut¹¹ kazasında yaşanan şirketleşme örneğinin taşra bölgesine yansımaları üzerinde durulacaktır. Şirketin kaza genelindeki faaliyetlerinin temel amacının bölge ticaretinin canlanmasının yanı sıra Müslüman-Türk halkının denetimine girmesini sağlamaktır. Ancak şirketin kurulmasından önce bölgede Gayrimüslimlerin veya yabancı şirketlerin varlığına dair bilgiler tespit edilememiştir. Hakkında bilgi tespit edilemeyen bir diğer husus da şirketin bölgedeki faaliyetleri olmuştur. Ayrıca şirketin idari kadrosunda görev almış şahıs isimlerine ve resmi olarak akıbetinin ne yönde seyrettiğine yönelik bilgiye ulaşılamamış olması çalışmamızı şirketin kuruluş süreci, teşkilat yapısı, mali bütçesi ve iç tüzüğüne ele alınmasıyla sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bu sınırlılıktan dolayı yapılan literatür araştırması neticesinde şirketin kaç yıllık ömrünün olduğu ve faaliyetlerine ne gerekçeyle son verildiğine dair veriler aktarılamamıştır. Her ne kadar şirketin bölgedeki ticari kayıtlarına ve faaliyetlerine ulaşılamamış olsa da iç tüzüğü çerçevesinde şirketin kuruluş süreci, teşkilat yapısı, mali bütçesi ve idari yapısı arşiv belgeleri ışığında incelenmeye çalışılmıştır.

1. Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi'nin Kuruluş Süreci

Osmanlı İmparatorluğu'nda anonim şirketlerin kuruluşu iki usul ile gerçekleşmiştir. Bunlardan birincisi, şirket kuruluş hükümlerine uygun olarak düzenlenen şirket tüzüğüne ilgili devlet dairesinde tescil ettirilmesinden sonra şirketin resmi işlem ile hukuksal mevcudiyet kazanmasına “*Serbest Usul*” sistemi denilmektedir. Bir diğer usul ise “*Öncelikli Müsaade Usulü*” olmuştur. Ekonomi, eğitim ve çağdaşlık açısından yeterli gelişmeyi sağlayamayan ülkelerde bu gibi şirketleri çıkarları doğrultusunda kullanmalarının engellenmesi amacıyla şirket kurma talebinde bulunulmasından önce hükümetin inceleme ve müsaadesine bağlı olarak şirket kurma izni verilmektedir (Yılmaz, 2011, s. 27). “*Serbest Usul*” yöntemi ile imparatorlukta açılan şirketlerden biri de Mersin'e bağlı olan Mut kazasında faaliyet gösteren şirket olmuştur. I. Dünya Savaşı'nın (Yalçın, 2011, s. 71-75; Uçarol, 2013, s. 589, 673) yaratmış olduğu ekonomik tahribatın giderilmesi amacıyla 1919 yılında anonim bir şirketin kurulmasına karar verilmiştir. 1919 yılı öncesine dair yapılan araştırmalarda kazada herhangi bir anonim şirketin kurulmadığı tespit edilmekle birlikte kazada kurulan Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi'nin ilk anonim şirket olma olasılığını daha da güçlendirmektedir (Köse ve Atlay, 2005, s. 486).

Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi'nin kuruluşunda iki isim ön plana çıkmaktadır. Şirketin kurulmasına yönelik başvuru talebi Nurullahzâde Efendi ve yardımcısı Ali Efendi tarafından gerçekleştirilmiştir. Şûrâ-yî Devlet, Maliye ve Nafia Dairesi'ne yapılan başvuruda şirketin 8 Mart 1919 tarihinde kurulması talep edilmiştir. Merkez şube olarak ise Mut kazası Kale Mahallesi olarak kararlaştırılmıştır. Kuruluşun amacı bölgede her türlü eşyanın alınıp-satılması, ticari kuruluşların arttırılmasına teşvik edilmesi ve bölge ticareti ile ilgili her türlü faaliyeti kontrol altında tutmak olarak belirtilmiştir. Şirketin kuruluş sermayesi 20 bin lira olmakla birlikte görev süresinin ise 20 yıl olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Yapılan başvuruda ise şirketin isminin “*Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi*” olarak belirlendiği tespit edilmiştir (Köse ve Atlay, 2005, s. 486).

¹⁰ Mut kazasının içerisinde bulunduğu Mersin kentinin liman şehri olmasından dolayı 19. Yüzyıl ticaretinde önemli bir konuma sahip olmasını sağlamıştır (Doğan, 2018, s. 118).

¹¹ Mut Hititler tarafından kurulmuştur. Hititler döneminde bölgeye Yenikent anlamına gelen Yenika adı vermiştir. Mut için Seleukoslar tarafından Muts adı kullanılmıştır. Evliya Çelebi ise bölge için ölüm yeri anlamına gelen Darü'l Mevt adını kullanmıştır (Kurt, 2003, s. 31; Gezer, Son ve Öncü, t.y., s. 12; Köse, 2008, s. 9).

Şirketin kuruluşuna yönelik hazırlanmış olan nizamname ise İçel İli Mutasarrıflığı tarafından Ticaret ve Ziraat Nezareti ile Şûrâ-yî Devlet'e havale edilmiştir. Gelen bu talep Maliye ve Nafia Dairesi'nde okunarak incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde nizamnamede bazı maddelerde değişikliğin yapılması talep edilmiştir. Bu doğrultuda, nizamnamenin birinci maddesinde şirketin görevinin bölgede her türlü eşyanın alınıp satılmasına yönelik yetkisi tartışmalara neden olmuştur. Her türlü eşya ve gayrimenkul malları içerdiğinde dolayı yapılan müzakereler neticesinde maddede "eşya-ı ticariye", bir diğer ifade ile ticareti yapılabilen eşyanın alınıp satılmasında yetkili olması şeklinde değiştirilmesi hususunda karar alınmıştır. Yine şirkette hisseleri bulunan kişilere verilecek kâr miktarının %68 olarak belirlenmiş olduğu ve bu miktarın %78 olarak değiştirilmesi hususunda alınan karar kurucu üyelere iletilmiştir. Yapılan uyarılar doğrultusunda Heyet-i Umumiye tarafından değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Hükümetin talebi üzerine Heyet-i Umumiye tarafından nizamnamede 9 Nisan 1919 tarihinde yapılan bir diğer değişiklik de şirketin ismi ile ilgili olmuştur. Nizamnamenin birinci maddesinde şirketin görev yetkisinin ticari mallar ile sınırlandırılmasının yanı sıra geçen "*Mut İttihad-ı Milli Anonim Şirketi*" isminin uygun olmadığı belirtilmiştir. Gerekçe olarak ise bu tür ismin kullanılması yetki alanın hangi ürünler üzerinde olduğuna dair karışıklığa sebebiyet vermek olarak açıklanmıştır. Bu nedenden dolayı şirket isminin "*Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi*" olarak değiştirilmesi hususunda karar alınmıştır.¹² Heyet-i Umumiye tarafından alınan bu karar gerek Ticaret Nezareti gerekse Maliye Nezareti tarafından onay görmüştür. İsim konusunda da devlet kurumları ve şirket kurucuları arasında anlaşma sağlanması neticesinde ilgili evrak işlemleri taraflar arasında onaylandıktan sonra Şûrâ-yî Devlet ve Meclis-i Vükelâ (II. Mahmut döneminde Divan-ı Hümayun yerine kurulmuştur; Yücesoy, 2017, s. 189) kararıyla şirket resmi olarak kurulmuş faaliyetlerine başlamıştır (BOA. İ. DÜİT. Dosya No: 123, Gömlek No: 27). Hükümetin nizamnamede değişikliğini talep etmiş olduğu hususlar incelendiğinde şirketin görev alanının sınırlandırılmaya çalışıldığı, şirket isminde ticaret terimini kullandırarak bu görev alanını belirtmeye ve şirket hissesine sahip olan hissedarların elde edeceği kâr miktarını arttırmaya çalışıldığı yorumu yapılabilmektedir.

1 Nisan 1919 tarihli kuruluş kararı Meclis-i Vükelâ tarafından hazırlanarak onaylandıktan sonra şirket 19 Temmuz 1919 tarihinde resmi olarak kurulmuştur¹³ (BOA. MV. Dosya No: 253, Gömlek No: 22). Şirketin resmi olarak kurulmasından sonra şirketin işleyiş hukukunun belirlendiği nizamname hazırlanmıştır. Esasen nizamname 9 Nisan 1919 tarihinde hazırlanmıştır. Ancak Maliye ve Nafia Dairesi tarafından yapılan incelemeler neticesinde nizamnamede bazı maddelerde değişikliğe gidilmesinden dolayı nizamname 19 Temmuz'da onaylanmıştır. Reis Vekili Celal Bey, Nazif Bey, Saruf Efendi, İhsan Bey, Sedat Bey, Hasan Paşa, Ali Bey, İsa Bey ve Mahmut Bey'in imzalarını taşıyan nizamname dokuz ana bölüm ve kırk yedi maddeden oluşmuştur (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 1-2). Şirketin kuruluşuna yönelik hükümetin izin vermesinden sonra bir ay içerisinde şekillenmiş olan nizamname İstanbul'da yayımlanmakta olan Takvim-i Vekâyi veya eş değer bir gazetede ya da şirketin merkezi veya şubeler bulundurduğu mahallerde bulunan Ceride-i Resmîye veya herhangi bir gazetede teşhir edilmiştir.¹⁴

¹² Nizamnamenin ikinci maddesinde şirketin isminin Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi olduğu ve Osmanlı hukuk ile nizamnamelerine göre idare edileceğine dair hükümler içermektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 1).

¹³ Kuruluş metni için bakınız ek 1.

¹⁴ İşbu nizamname-i dâhili suret-i şirketin teşkiline hükümetçe müsâ'ade i'tâ olunduktan sonra bir ay zarfında Der-sâ'adet'te Takvim-i Vekâyi' ve diğer mu'teber gazete ile ve şirketin mu'âmelâtı veya şırabat-i idâresi bulunan yerlerde Cerâid-i Resmîye ve sâ'ire ile aynan veya icmâlen neşr olunacağı gibi nizamname-i dâhiliye de hükümetin müsâ'adesi ile vukû' bulacak her güne ta'dilât ve her senenin hey'et-i umûmiye mukarrerâtı ve senelik bilanço sûretleri daha gerek Der-sâ'adet ve gerek taşrada ber-vech-i muharrer i'lân kılınacaktır (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 1-2).

1.1. Şirket'in Teşkilat Yapısı

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine doğru faaliyete geçen şirketlerin genel olarak anonim şirket şeklinde teşekkül ettiği tespit edilmiştir. Kurulmuş olan bu şirketlerin 29 Kasım 1882 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından dokuz bölüm ve kırk yedi maddeden (BOA. ŞD. Dosya No: 3206, Gömlek No: 10) oluşan “*Osmanlı Anonim Şirketler Nizamname-i Dâhilîsi Numunesi*” (Osmanlı Anonim Şirketleri Nizamname-i Dâhilîsi Numunesi, 1913, 1-15) adıyla hazırlanmış olan nizamnameye uygun olarak iç tüzüklerini düzenlemeleri zorunlu koşulmuştur (BOA. ŞD. Dosya No: 3206, Gömlek No: 12). Bu bağlamda, “*Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi*” iç tüzüğü bu nizamname doğrultusunda hazırlanmıştır. Tüzük dokuz fasıl ve kırk yedi maddeden oluşmaktadır. Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından onaylanan tüzükle resmi olarak kurulan şirketin teşkilat yapısı düzenlenmiştir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 15). İmparatorluk sınırları içerisinde kurulup faaliyete geçecek şirketlerin iç tüzüklerini hazırlamaları sürecinde dikkat etmeleri gereken hususların nizamnamelerle belirtildiği anlaşılmaktadır.

Şirket tüzüğünün Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından onaylanmasından sonra kaza ahalilerinden olan Nurullahzâde ve arkadaşı Ali Efendi'nin ortaklığı ile daha sonra ise hisse satın alacak olan kişiler tarafından kurulan şirketin idari genel merkezi İçel İli sancağı sınırları içerisinde bulunan Mut kazasında bulunacağı belirtilmiştir. İhtiyaç duyulması durumunda ise Osmanlı İmparatorluğu'nun herhangi bölgesinde şube açma yetkisi verilmişti. Şirketin şube açma teşebbüsünde bulunmadan önce Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne bilgi vermesi şart olarak koşulmuştur.¹⁵ Ancak yapılan araştırmalar neticesinde şirketin Mut kazası dışında şube açtığına dair bilgilere ulaşılamamıştır. Şirketin amacı ise kaza dâhilinde ticaretin canlı tutulması ve ticaret adına her türlü ürün alım satımı denetlemek ve aktif tutmak olarak belirtilmiştir. Şirket anonim bir kuruluş olarak faaliyet gösterecektir. Her türlü eşya alım satım işlemleri ile ilgilenecek olan şirketin imtiyaz müddeti 20 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak sürenin dolmasından önce veya sonra gerekli koşullar ve sebepler dâhilinde görev süresine son verilebileceği gibi görev süresinin uzatılacağına yönelik karar da alınabilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 4). Genel Kurul tarafından alınacak bu karar ise Osmanlı hükümetine sunulacaktır. Şirketin görev süresinin ne zaman sona erdiğine dair bilgiye ulaşılmamış olsa da muhtemelen şirketin idari merkezi, şirket ilga edilene kadar Mut kazası olarak kaldığı ifade edilebilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 5). Şirketin görev süresinin devamına veya uzatılmasına yönelik karar her ne kadar şirketin Genel Kurulu tarafından alınmış olsa da şirketin akıbetinin hükümet ile yapmış olacağı görüşmeler sonucunda belirleneceği ifade edilebilir.

1.2. Şirket'in Yönetim Organları

Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi'nin yönetim organları Meclis-i İdare (Yönetim Kurulu) ve Heyet-i Umumiye (Genel Kurul) olarak belirlenmiştir. İdare'ye bağlı olarak faaliyet gösteren yönetim organlarından bir diğeri de müdürlüklerdir. Bu müdürlükler ise, Muhasebe Müdürlüğü, Muhabere Müdürlüğü ve Muamelat Müdürlüğü olarak sınıflandırılabilir. Nitekim bu idari sistemin çoğu anonim şirketlerin yönetim organları ile aynı olduğu ifade edilebilmektedir. En yetkili organ ise İdare Meclisi'dir. Meclis-i İdare bir diğer ifade ile Yönetim Kurulu 11 azadan oluşmaktadır. Şirket kurucuları ve hissedarlar tarafından yapılan müzakereler neticesinde atanan bu azaların görev süresi üç yıl olarak belirlenmiştir. Azanın görev süresinin dolması üzerine senenin ilk ayının başında görevine son verilerek yeni tayin edilen aza görevi başına geçmektedir. Bir dönem azalık yapmış ismin ikinci dönem azalık yapma imkânı yoktur (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 6). Şirketin işleyişinde aktif rol üstlenen yönetim kurulunda görev alan 11 azanın görev süresinin

¹⁵ Üçüncü Madde: Şirketin merkezi Mut'ta olacak ve mahallin Osmaniye'nin sâ'ir bir mahallinde veya memâlik-i ecnebiyede dahi şu'beleri bulunabilecektir. Şu'beler küşâd edildikçe Ticâret ve Zirâ'at Nezâreti'ne ma'lûmât verilecektir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 3-4).

üç yıl ile sınırlı tutulması ve ikinci bir dönemde azalık yapma müsaadesinin tanınmaması muhtemelen yönetim kurulunda kadrolaşmanın önüne geçilmek olarak alınmış önlem olarak yorumlanabilmektedir.

Meclis-i İdare Reisi liderliğinde toplanan azaların belirli maaşları olmamakla birlikte “Huzur Hakkı” adı verilen ücret almaktadırlar. Bu ücretin miktarı ise katıldıkları toplantı sayısı üzerinden hesaplanmaktadır. Huzur hakkının miktarı ise Heyet-i Umumiye tarafından belirlenmektedir.¹⁶ Alınan bu ücrete ek olarak şirketin senelik kâr olarak elde ettiği tutardan belirli oranda pay almaktadırlar. Meclis-i İdare’nin toplanması yılda en az beş defa Mut merkezde gerçekleşmektedir. Ancak ihtiyaç duyulması durumunda da daha fazla toplantı talep edilebilmektedir. Toplantıda gerçekleştirilen müzakereler neticesinde kararın alınması için azaların yarısından bir fazlasının mecliste hazır bulunması gereklidir. Yine toplanma şartlarının sağlanması neticesinde görüşülen konu hakkında karar alınabilmesi için katılımcıların yarısından bir fazlası oya ihtiyaç duyulmaktadır. Oyların eşit olması durumunda ise bir sonraki toplantıya ertelenmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 6). Daha sonra yapılan toplantıda da kararın alınamaması durumunda mevzu olan teklif reddedilmektedir. Meclis-i İdare’de müzakeresi yapılan görüşmeler zabıt defterlerine kaydedilmektedir. Bu defterlerin muteber sayılabilmesi için reis veya reis vekilinin imzasını taşıması gerekmektedir. Meclis başkanı ve vekilinin imzası dışında azaların da imzasının bulunması gereklidir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 7). Meclis-i İdare azalarının en az şirketin yirmi beş hisse senedine sahip olması gereklidir. Aza görevde kaldığı müddet zarfında senet şirketin sandığına teslim edilerek azalık görevi boyunca satılmayacaktır. Bunun sağlanması için ise hisse senedinin üzerine satılmasının uygun olmadığına dair damga vurulacaktır (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 7).

Azanın bir veya bir kaçının vefat etmesi, istifa etmesi veya farklı bir gerekçe ile koltuklarının boşalması durumunda Meclis-i İdare boşalan koltuklara geçici olarak aza tayin edebilmektedir. Daha sonra ise yerlerine geçecek azalar Heyet-i Umumiye tarafından belirlenecektir.¹⁷ Meclis-i İdare’ye reislik ve reis yardımcılığı yapacak kişilerin seçimi mecliste yer alan azalar içerisinde gerçekleşmektedir. Reis ve yardımcısının görev süresi bir yıldır. Bir defa bu görevleri icra eden kişi ikinci defa da görev üstlenebilmektedir. Azalardan yabancı devletlerde ikamet eden veya geçici olarak imparatorluk sınırları dışına çıkmış olanlar yerlerine kendilerini meclis toplantılarında temsil etmek üzere arkadaşlarından bir vekil tayin edebilirler. Tayin edilen vekillerin meclis içerisinde bulunan azalardan olması gereklidir. Vekil olarak tayin edilen aza hem kendi oyu hem de vekâlet yaptığı azanın oyu olmak üzere en fazla iki oy kullanabilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 7). Koltuğu boşalan azaların yerine seçilecek azanın belirlenmesi sürecinde yerine geçici azanın tayin edilmesi ve yurt dışında bulunup meclis toplantılarına katılamayacak durumda olan azaların yerlerine oy kullanabilecek mevcut olan azalar arasında vekil tayin edilmesi meclisin işlerlik kazanması ve şirket yönetiminin aksamaması amacıyla alınan önemli kararlar olarak yorumlanabilmektedir.

Meclis-i İdare, şirketin işlerliğini sağlamak ve şirket mallarının tasarrufu hususunda tam yetkili organdır. Yönetim ile ilgili hükümler alabilme yetkisine sahiptir. Meclis-i İdare’ye reislik yapan aza mahkeme huzurunda veya üçüncü şahıslara karşı şirket namına müdafaada bulunabilmektedir. Kanun ve nizamnameye uygun olarak kaza sınırları içerisinde ticari faaliyetleri denetleyebilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 7-8). Meclis-i İdare, gerek şirket faaliyetlerini gerekse ticari faaliyetleri denetlemek amacıyla meclis içerisinde yer alan üyelerin hepsini azalardan seçebildiği gibi bir kısmını meclis içerisinde bir

¹⁶ Nizamnamenin yirmi birinci maddesinde idare meclisinde görev alan azaların şirket gelirlerinden alacağı ücretin yanı sıra mecliste hazır bulunacakları günler için de ayrıca Heyet-i Umumiye tarafından belirlenecek bir ücret alacaklarına dair hükme yer verilmiştir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 8).

¹⁷ Nizamnamenin on altıncı maddesinde ise İdare Meclisi’nde görev alan azaların yerinin boşalmasıyla ilgili hükümlere yer verilmiştir. Buna göre mevcut azalardan bir veya birkaçının vefat etmesi veya herhangi bir sebepten dolayı yerinin boşalması durumunda İdare Meclisi geçici olarak aza tayin edilecektir. Ancak asli üyeler Heyet-i Umumiye tarafından belirlenecektir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 7).

kısmını ise dışarıdan görevlendirebilmektedir. Meclis-i İdare'nin yetkileri arasında her türlü davanın açılmasına izin verme, davaları takip etme, şirket hesaplarını düzenleme, Heyet-i Umumiye'ye şirketin genel durumunu içeren raporu sunma ve hissedarlara dağıtılacak kâr miktarını belirleme sayılabilir. Tutulacak ihtiyat akçesinin miktarını belirleme, Heyet-i Umumiye'yi olağanüstü toplantıya çağırma, iç tüzükte değişikliğe gitme, şirket görevine son verme, başka bir şirket ile birleşmesine veya görev süresinin uzatılması hususunda yetkilidir. Her türlü atama ve azil görevlerinin yanı sıra memurların maaşlarını belirleme yetkisine sahiptir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 8). Meclis-i İdare, şirkette yapılan faaliyetlerin denetim ve kayıtlarının tutulmasından, memur maaşlarının belirlenmesi, iç tüzüğünde değişikliğe gidilmesi ve şirketin görev süresinin uzatılması veya feshedilmesi yetkilerin olması idari anlamda en yetkili organ olmasını sağlamıştır. Ancak alacağı bazı kararlarda ise Heyet-i Umumiye'ye ihtiyaç duymuştur. Bu durumu ise Meclis-i İdare'nin tek idari organ olarak hareket etmesini önlemiştir.

Heyet-i Umumiye genel hissedarların bir araya gelmesiyle toplanmaktadır. Heyet-i Umumiye'ye üye olabilmek için şirket sermayesinin asaleten veya vekâleten en az üçte birine sahip olma şartı aranmaktadır. Heyet-i Umumiye her sene Ocak ayınının başlarında şirketin merkezi olan Mut kazasında toplanmaktadır. Belirlenen zaman dilimi dışında Meclis-i İdare'nin talep ettiği zamanlarda da olağanüstü toplanabilmektedir. Toplantının gerçekleşmesinden en geç 20 gün önce Ticaret Nezareti'ne bilgi verilerek toplantıya Ticaret Nezareti'nin görevlendireceği bir komiserin hazır bulunması sağlanır. Meclis-i İdare ve müfettiş raporları, yıllık bilanço ile birlikte hazır bulunan hissedarların isim ve hisse miktarlarını içeren cetvellerden dörder nüsha son toplantıdan 1 ay önce Ticaret Nezareti'ne gönderilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 8). Heyet-i Umumiye Meclisi'nin toplantısına Ticaret Nezareti'ni temsilen iştirak eden komiserin görevi hükümet adına toplantıda gerçekleştirilecek görüşmeleri gözlemek ve denetlemektir.

Heyet-i Umumiye Meclisi'nde görev alan asil veya vekâleten görev yapacak kişilere bakıldığında ise en az on hisseye sahip olmak veya on hisseye sahip olunacak şekilde birden fazla hissedarın bir araya gelerek aralarından bir vekil tayin etmeleri şeklinde gerçekleşmektedir. Heyet-i Umumiye azası olan kişilerin her beş hissesi için bir oy hakkına sahiptir. Yine bir hissedarın ise en fazla bir oy hakkı olabileceği belirtilmiştir. Toplantıya davetnameler ise toplantı gününden bir ay önce gazeteler aracılığı ile ilan edilmektedir. Heyet-i Umumiye Meclisi'nin toplanması sırasında gerek asaleten gerekse vekâleten şirketin sermayesinin dörtte birine sahip olan hissedarların hazır bulunup oy kullanması neticesinde karar alınmaktadır. Bu hissedarların hisselerinin dörtte birinin olup olmadığının hesaplanması amacıyla toplantı gününden en az on gün önce Meclis-i İdare'ye bildirilmesi gereklidir. Şayet toplantıda alınacak karar için yeterli olan miktarın sağlanamadığı duruma karşılaşılması neticesinde ise yeni bir toplantı için davetname ilan edilmektedir. İkinci davetname neticesinde toplanan hissedarların hisseleri ne oranda olursa olsun toplanma kararı alınarak belirlenen konu hakkında müzakereler başlatılmaktadır. Burada alınacak karar ise kabul görecektir. Birinci toplantı ile ikinci toplantı arasındaki zaman zarfı ise yirmi günden az, bir aydan fazla olmaması gerekmektedir. İkinci toplantı için ise davetnameler toplantıdan on gün önce ilan edilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 8-9).

Heyet-i Umumiye Meclisi'ne, Meclis-i İdare başkanı riyaset etmektedir. Reisin hazır bulunmaması durumunda ise reis vekili başkanlık görevini icra etmektedir. Reis vekilinin bulunmaması durumunda ise yerine Yönetim Kurulu üyelerinin kendi aralarından seçtiği biri başkanlık yapmaktadır. Heyet-i Umumiye Meclisi'nde kullanılan oyların toplanması görevi ise en fazla hisseye sahip olan iki hissedar tarafından gerçekleştirilmektedir. Heyet-i Umumiye Meclisi'nde kâtiplik görevini icra edecek kişi ise reis ile oyları toplayan hissedarlar tarafından tayin olunmaktadır. Heyet-i Umumiye Meclisi'nde görüşülecek konular hakkında oy çokluğu ile karar alma usulü kabul edilmiştir. Müzakere edilen konu başlıkları Meclis-i İdare tarafından görüşme sırasına konulmaktadır. Bu sıralamaya konulacak konu başlıkları ise toplantı gününden

on gün önce Yönetim Kurulu ile şirket sermayesinin en az % 10'una sahip olan hissedarlar tarafından teklif edilerek Meclis-i İdare'de görüşülmektedir. Meclis-i İdare'de yapılan görüşmeler neticesinde sıraya konulmayan konu başlıkları kesinlikle Heyet-i Umumiye Meclisi'nde görüşülmezdi. Heyet-i Umumiye Meclisi'nde görüşülen konular kayıt altına alınmaktadır. Tutulan bu kayıt defterlerinde Heyet-i Umumiye reisinin, oyları toplayan hissedarların ve kâtiplik görevini icra eden kişilerin imzası bulunması gereklidir. Yine bu defterlere eklenen bir diğer evrak da toplantıya katılmış olan hissedarların isimlerine ve hisse tutarlarına dair bilgileri içeren zabıt evrakıdır. Bu zabıt, katılan hissedarlar tarafından imzalanmaktadır. Bu evrakın talep edilmesi durumunda ise talep eden kişiye verilmektedir. Netice olarak Heyet-i Umumiye Meclisi tarafından alınan karar Meclis-i İdare reisi ve vekilinin imzasını taşıyan zabıtname sureti hazırlanmaktadır (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 9).

Heyet-i Umumiye Meclisi bütün hisselerin denetlenmesi amacıyla hissedarlardan veya dışarıdan bir veya daha fazla kişiden oluşan müfettişler tayin etmektedir. Her sene toplanan Heyet-i Umumiye Meclisi'nin toplantısı sırasında Meclis-i İdare tarafından şirketin genel bütçesi ile ilgili hazırlanmış olan raporlar ve hesap tutanakları müfettiş tarafından okunmaktadır. Şirkete yönelik ön görülen bütçeler oylamaya sunulurken oylanırdı. Yine görüşülen konulardan bir diğeri de değiştirilmesi gereken azaların yerine yeni azalar tayin etmesidir. Şirketin genel işleri ile ilgili hükümler görüşülüp karara bağlandıktan sonra Meclis-i İdare'nin iktidarını gerekmesi durumunda değiştirmektedir. Şirketin sermayesi ile ilgili artışa gidilmesi için ise asaleten veya vekâleten hissedarların en az üçte birinin hazır bulunması ve oylamaya katılması gereklidir. Burada alınacak karar hissedarların tümünü bağlamaktadır. Toplantıya katılmamış veya katılıp da olumsuz oy kullanmış olanlar dahi bu karara uymak zorundadır (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 10). Heyet-i Umumiye Meclisi'nin görev yetkilerinin genel işler olması, şirket ile Meclis-i İdare'nin denetlenmesi için müfettişler tayin etmesi ve Meclis-i İdare'nin azalarının belirlenmesi hususunda yetkili olması üst meclis olarak yorumlanabilmesine yol açmıştır.

1.3. Şirket'in Sermayesi ve Mali Yapısı

Şirket ile ilgili hazırlanmış olan nizamnamede şirketin sermayesi 20 bin Osmanlı lirasından ibaret olduğu ifade edilmiştir. Belirlenen bu miktarın ise her biri 10 Osmanlı lirası kıymetinde olan 2 bin hisse şeklinde taksim edilmiştir. Yine belirlenen bu sermayenin iki katına çıkarılması yetkisi Genel Kurul'a verilmiştir. Genel Kurul, sermaye artışına gitme kararı alması neticesinde hükümetten izin alması gereklidir. Hükümetin kararı doğrultusunda şirketin sermaye artışına gidip gitmemesi belirlenir. Şirketin vereceği hisselerle ilgili evrakların birer numunesi de Ziraat ve Ticaret Nezareti'ne teslim edilmesi gereklidir.¹⁸ Senetlerin tamamının imzalanması ve her bir hissenin %10'unun tahsili neticesinde şirket resmi olarak kurulmuş sayılmaktadır. Hissedarların yapmış oldukları taksit ödemeleri karşısında geçici senetler almaktadır. Şirket sermayesinin yarısının ödenmesi durumunda ise geçici senetler alınarak asli senetler hissedarlara teslim edilmektedir. Hisse senetleri ile ilgili tutulup hissedarlara verilecek senetler Türkçe olarak düzenlenecektir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 8-10). Fransızca'yı kullanan imtiyazlı şirketlerin Türkçeyi kullanmalarını zorunlu ön gören kanun 23 Mart 1916 tarihinde "*Müessesat-ı Nafia ile İmtiyazlı Şirketler Muhaberât ve Muamelâtında Türkçe İstimâli Hakkında Kanun*" adıyla hazırlanmıştır. Nitekim Mut kazasında faaliyet gösteren şirketin de bu kanuna uyması zorunlu koşulmuştur (Özger, 2018, s. 670). 23 Mart 1916 tarihinde çıkarılan kanunla birlikte şirket senetlerinin Türkçe tutulmasının zorunlu hale

¹⁸ Şirketin işleyiş kurallarına dair bilgiler içeren nizamnamenin beşinci maddesinde ise şirket sermayesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Buna göre 20 bin Osmanlı lirası olan sermayenin her bir hissesi 10 Osmanlı lirasından olan 2000 hisseye bölünmüştür. Heyeti Umumiye ise bu sermayeyi nizamnameye uygun olarak topladıktan sonra bir o kadar daha arttırma yetkisine sahiptir. Ancak artışa gidilmesi durumunda hükümete bilgi verilmesi zorunlu tutulmuştur. Artışa yönelik kararın alınmasından sonra işlemin gerçekleşmesinden önce hükümete bilgi verilmesi gereklidir. Ayrıca hisse senetlerinin örnekleri tasdikli şekilde Ticaret Nezareti'ne verilmesi gerektiği belirtilmiştir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 4).

getirilmesi yürütülen milli iktisat politikası doğrultusunda atılmış bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hisse bedelinin yarısı ödeninceye kadar şirket tarafından hissedarlara teslim edilmiş olan geçici senetler hissedarlar adına düzenlenmektedir. Ancak bu senetlerin ödenen tutarı belirlenen miktarın %10'u bulmadığı müddetçe havalesi veya başka birine satılması yasaktır. Hisse senetleri bölünmüş olarak kabul edilmez. Hisseye sahip olan şahısların mirasçıları veya hisseleri sahibinden satın almış olan kişiler şirket malına haciz koyamazlar. Şirketin işleyişine müdahale edemedikleri gibi gerek şirket tarafından gerekse mahkeme sürecinin yaşanması neticesinde alınan karara uymak zorundadırlar. Hissedarların hisse senedi taksitini zamanında ödememesi durumunda ise uyarı yapma gereği duyulmadan şirket haklarında hukuki süreci başlatabildiği gibi senetleri satabilme hakkına da sahiptir. Şirket tarafından satılmasına karar verilen hisse senetleri gazeteler aracılığı ile ilan edilecektir. İlanın gerçekleşmesinde 15 gün sonra senet sahiplerine hiçbir uyarı veya ihtarname göndermeden, adliyeye başvurmadan zarar ve ziyan hisse sahibine ait olmak üzere İstanbul veya İçel İli sancağı borsalarında satışa çıkarılır. Borsalarda satış işleminin gerçekleşmemesi durumunda ise satış işlemi müzayede yöntemi ile gerçekleşmektedir. Bu durumda satışı yapılan senetlerin eski nüshaları iptal edilerek yeni hazırlanan senetle birlikte eski senet nüshaları da yeni sahibine teslim edilmektedir. Senetler satıldıktan sonra elde edilen gelirden şirkete borç ödenir paranın kalması durumunda eski hissedara verildiği gibi paranın borcu kapatmaya yetmediği durumlarda ise kalan eksik miktar eski hissedardan tahsil edilmektedir. Şirketin ihtiyaç ve amacına yönelik harcamaların yapılması veya İstanbul ve diğer bölgelerde alımların yapılması durumunda 30 gün içerisinde ilana çıkılarak satın alma işlemlerini gerçekleştirmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 4-6). Hissedarların veya onların mirasçısı olanların şirket malına haciz koyamayacakları, şirketin işleyişine müdahale edemeyecekleri ve hisse senedinin takdisinin zamanında ödenememesi durumunda şirketin hissedarlara haber vermeden hisseleri satışa çıkarabilme yetkisinin olması şirketin kurumsal yapısına önem verildiğini göstermektedir.

Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi'nin mali yapısına bakıldığında ise Ocak (Kânunusani) ayının biri mali yılın başlangıcı kabul edilirken Aralık (Kânunuevvel) ayının son günü mali yılın bitiş tarihi olarak belirlenmiştir. Ancak şirketin kurulduğu ilk yıl istisna tutularak mali başlangıç yılı şirketin kuruluş tarihi, mali yılsonu ise Aralık ayının son günü olarak belirlenmiştir. Meclis-i İdare her sene sonunda şirketin mali işleri ile ilgili bir defter hazırlamaktadır. Bu defterin içerisinde şirketin alacak ve borçları yazılmaktadır. Bu defter, Heyet-i Umumiye Meclisi'nin toplanmasından 40 gün önce müfettişlere teslim edilmektedir. Müfettişler tarafından ise bu defter incelendikten sonra toplantı sırasında heyet üyelerine sunulmaktadır. Heyet-i Umumiye üyeleri ise zikredilen defteri denetlemeye ve incelemeye yetkilidir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 12). Şirket'e ait mali bütçenin her sene düzenli olarak Meclis-i İdare tarafından kayıt altına alınarak Heyet-i Umumiye Meclisi'nin denetimine sunulması Heyet-i Umumiye Meclisi'nin denetim mekanizması görevi üstlendiğini göstermektedir.

İhtiyat akçesi şirketin yıllık olarak elde etmiş olduğu safi hasılatın %10'undan oluşmaktadır. İhtiyat akçesi şirketin kasasında durup olağanüstü durumlarda harcanmaktadır. Kasada birikip harcaması yapılan ihtiyat akçesinin şirket sermayesinin %25'ine denk gelmesi durumunda ise Heyet-i Umumiye Meclisi toplanarak şirketin görevine devam edip etmemesine yönelik karar almaktadır. Elde edilmiş olan kâr miktarının %5'i hisse faizinin karşılanması için ayrılmaktadır. Elde edilen kâr miktarının %60'ı temettü olarak hissedarlara verilmektedir. Geri kalan miktarın ise %10'u Heyet-i Umumiye Meclisi'ne, %15'i Heyet-i Umumiye Meclisi'nin kararı doğrultusunda şirkette görev yapan memurlara verilmektedir. Hissedarlara verilen akçenin eksik çıkması durumunda ise eksik olan miktar ihtiyat akçesinden karşılanmaktadır. Şirketin görev süresinin son bulması durumunda ise ihtiyat akçesi hissedarlar arasında paylaştırılmaktadır (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 12-13).

1.4. Şirket'in Görev Süresinin Son Bulması

Meclis-i İdare her ne sebeple olursa olsun istediği zaman şirketin görev süresinin uzatılması, sona erdirilmesi veya başka bir şirket ile birleştirilmesine yönelik görüşmelerin yapılması için Cemiyet-i Umumiye Meclisi'ne toplantı çağrısında bulunabilmektedir. Yine bu toplantı çağrısı tahvilat ihracatı veya nizamnamenin bazı hükümlerinde değişikliğin yapılmasına yönelik görüşmeler için gerçekleştirilmektedir. Ancak son kararın ise Osmanlı Hükümeti'nin vereceği karara bağlı olduğu da belirtilmiştir. Meclis-i İdare, şirket sermayesinin toplamda dörtte üçü oranında azalması durumunda şirketin feshine karar vermek üzere Heyet-i Umumiye Meclisi'ni toplantı çağrısında bulunabilmektedir.¹⁹ Şirkete tanınmış olan doğal sürenin dolması neticesinde görev süresinin uzatılmaması yönünde karar alınması üzerine Heyet-i Umumiye Meclisi gerekli hesapların ve işlemlerin yürütülmesi amacıyla memur tayin etmektedir. Şirketin faaliyette olduğu dönemde olduğu gibi tasfiye işlemlerin sürdürüldüğü dönemlerde de Heyet-i Umumiye Meclisi görevini icra etmeye devam etmektedir. Tasfiye işlemleri için görevlendirilmiş olan memurlar Osmanlı Hükümeti ile Heyet-i Umumiye Meclisi'nin oluru aldıkdan sonra şirketin senet ve mal varlığı başka bir kimseye devredilebilecektir. Son olarak ise bu kararların alınması için şirket sermayesinin yarısını oluşturacak hisselerle sahip olan hissedarların katılmaması durumunda alınacak karar kabul edilmemektedir. (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 14-15). Heyet-i Umumiye Meclisi tarafından nizamnamede yapılan değişikliklerin olması durumunda ise yeni nizamname nüshaları İstanbul ve taşra bölgelerine iletilmektedir. Şirket bu nizamnameyi talep eden kurumlara gönderebileceği gibi bir defalığına mahsus 50 nüshasını Ticaret Nezareti'ne iletmektedir. Yine şirkete ait yıllık istatistiki bilgileri içeren cetveli nezarete iletmek zorundadır. Her ne kadar feshedilme süreci ile ilgili bilgiye ulaşılmamış olsa da Mut İttihad-ı Milli Türk Anonim Şirketi'nin de bu yöntemle görevine son verildiği yorumu yapılabilmektedir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 15-16). Şirketin görev süresinin bitirilmesi veya uzatılmasına yönelik görüşmelerin başlatılması çağrısı Meclis-i İdare tarafından yapılmaktadır. Heyet-i Umumiye Meclisi tarafından çağrıya cevap verilmektedir. Heyet-i Umumiye Meclisi'nin toplantı neticesinde şirketin görev süresinin sonlandırılması veya uzatılmasına yönelik karar almasından sonra gerekli işlemler için müfettişler tayin etmektedir. Şirket'in idari yapısında feshedilecek son idari organın Heyet-i Umumiye Meclisi olduğu anlaşılmaktadır. Şirket her ne kadar kendi yapısı içerisinde karar alma yetkisine sahip olsa da kuruluşun akıbetine yönelik son karar Osmanlı hükümetine ait olmuştur.

Sonuç

Ticari faaliyetler tüm dünya şehirlerinde olduğu gibi Osmanlı şehirlerinde de kuruluş anlarından itibaren gelişim sağlamaya başlamıştır. Bu gelişim süreci bilhassa XIX. Yüzyılın sonlarına doğru daha da artmıştır. I. Dünya Savaşı'nın da vermiş olduğu olumsuz etki neticesinde Osmanlı şehirlerindeki ticari canlılığı tekrar sağlamak amacıyla ticari faaliyetleri olan şirketler kurulmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte siyasi anlamda meydana gelen değişimlerin etkisi diğer anonim şirketlerde olduğu gibi ticari şirketlerde de gözlemlenmiştir. Bilhassa İttihad ve Terakkici yöneticilerin politikada varlığını hissettirmeye başlamasıyla birlikte ekonomik alanlarda millileştirme politikaları güdülmeye başlanmıştır. Bu politikaların anonim şirketlere yansımaları ise kullanmış oldukları unvanlarda "*Milli*" teriminin kullanılması olmuştur. Bu bağlamda, 1919 yılında İçel İli sancağı sınırları içerisinde bulunan Mut kazasında kurulan *Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi* de bu doğrultuda faaliyete

¹⁹ Kırk ve kırk birinci maddelerde şirketin geleceği ile ilgili hükümlere yer verilmektedir. Bu doğrultuda şirketin İdare Meclisi her ne sebeple olursa olsun istediği zaman Heyet-i Umumiye'yi toplantıya davet edebilecektir. İdare Meclisi'nin, Heyet-i Umumiye'yi şirketin geleceği ile ilgili karar vermek için toplantıya çağırmasının bir diğer gerekçesi de şirket sermayesinin dörtte üçünün yok olmasıdır. Bu davet neticesinde toplanan Heyet-i Umumiye; şirketin feshine, görev süresinin uzatılmasına veya başka bir şirket ile birleşmesine karar verebilir. Yapılan teklif doğrultusunda Heyet-i Umumiye'nin tasfiye, görev uzatımı, başka bir şirket ile birleşme veya nizamnamedeki maddelerin değişimine yönelik alınacak kararın Osmanlı hükümeti tarafından onaylanması gereklidir (BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, Sıra No: 14).

geçmiştir. Kaza sınırları içerisinde meydana gelen her türlü ticari faaliyetleri denetleme her türlü eşyayı alıp satma gibi görevler üstlenmiştir.

Şirketin iç tüzüğü kurumun kuruluşu ve idari yapısı hakkında ayrıntılı bilgi edinmemizi sağlamıştır. Ancak şirketin görev süresinin ne zaman bittiğine dair bilginin olmaması ve işleyişi ile ilgili faaliyetlere ulaşılamamış olması şirketin, kurucu ortaklar olan Nurullahzâde ile Ali Efendi dışında kadro yapısı, faaliyetleri ve feshine dair bilginin noksan olmasına neden olmuştur. Her ne kadar şirketin feshedilme gerekçesi ve tarihine yönelik bilgiye ulaşılamamış olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Nitekim Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuş olan şirketlerin faaliyetlerine devam edebilmesi için yeni kurulan hükümetin iznine tabi tutulmuştur. Şirketlerin iç tüzüğünde yapılan değişikliklerle birlikte şirketin isminde yer alan Osmanlı ibaresi yerine Türk ibaresinin eklenmesi zorunlu koşulmuştur.

Kaynakça

- Akkuş, T. (2008). Bir iktisatî siyasa projesi: milli iktisat ve Bursa, *Çağdaş Türk tarihi araştırmaları dergisi*, 16(17), 119-141. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/233349>.
- Akşin, S. (1987). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akyıldız, A. (2010). Şirket-İ Hayriyye-Boğaziçi'nde Yolcu Taşımacı Amacıyla Kurulan İlk Yerli Anonim Şirket, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 39, 201-203.
- Akyıldız, A. (2011). *Osmanlı dönemi tahvil ve hisse senetleri*, İstanbul: Türkiye Ekonomik Bankası Yayınları.
- Balcı, R. Sırma, İ. (2012). *Ticaret ve Ziraat Nezareti Memalik-i Osmaniye'de Osmanlı anonim şirketleri*, İstanbul: Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları.
- Bayarslan, A. (2018). *Eskişehir milli ticaret ve sanayi anonim şirketi örneğinde Osmanlı milli iktisat politikaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ordu Üniversitesi, Ordu.
- BCA. Fon Kodu: 30. 18. 1. 1. Kutu No: 12, Dosya No: 64, Gömlek No: 8, (1924, 23 Aralık)
- BCA. Fon Kodu: 30. 18. 1. 1. Kutu No: 13, Dosya No: 13, Gömlek No: 1, (1925, 8 Mart)
- Berkes, N. (2013). *Türkiye iktisat tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Berkes, N. (2015). *Türkiye'de çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BOA. BEO. Dosya No: 4440, Gömlek No: 332930, (1916, 15 Kasım).
- BOA. BEO. Dosya No: 4442, Gömlek No: 333494, (1916, 28 Kasım).
- BOA. DH. İD. Dosya No: 107, Gömlek No: 81, (1914, 13 Eylül).
- BOA. İ. DUİT. Dosya No: 119, Gömlek No: 117, (1919, 7 Nisan).
- BOA. İ. DUİT. Dosya No: 123, Gömlek No: 27, (1919, 10 Kasım).
- BOA. MV. Dosya No: 243, Gömlek No: 50, (1916, 20 Haziran).
- BOA. MV. Dosya No: 253, Gömlek No: 22, (1919, 8 Ekim).
- BOA. ŞD. Dosya No: 1256, Gömlek No: 22, (1916, 6 Kasım).
- BOA. ŞD. Dosya No: 1256, Gömlek No: 29, (1916, 17 Kasım).
- BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12, (1919, 19 Temmuz).
- BOA. ŞD. Dosya No: 3206, Gömlek No: 10, (1922, 6 Temmuz).
- BOA. ŞD. Dosya No: 3206, Gömlek No: 12, (1922, 4 Kasım).

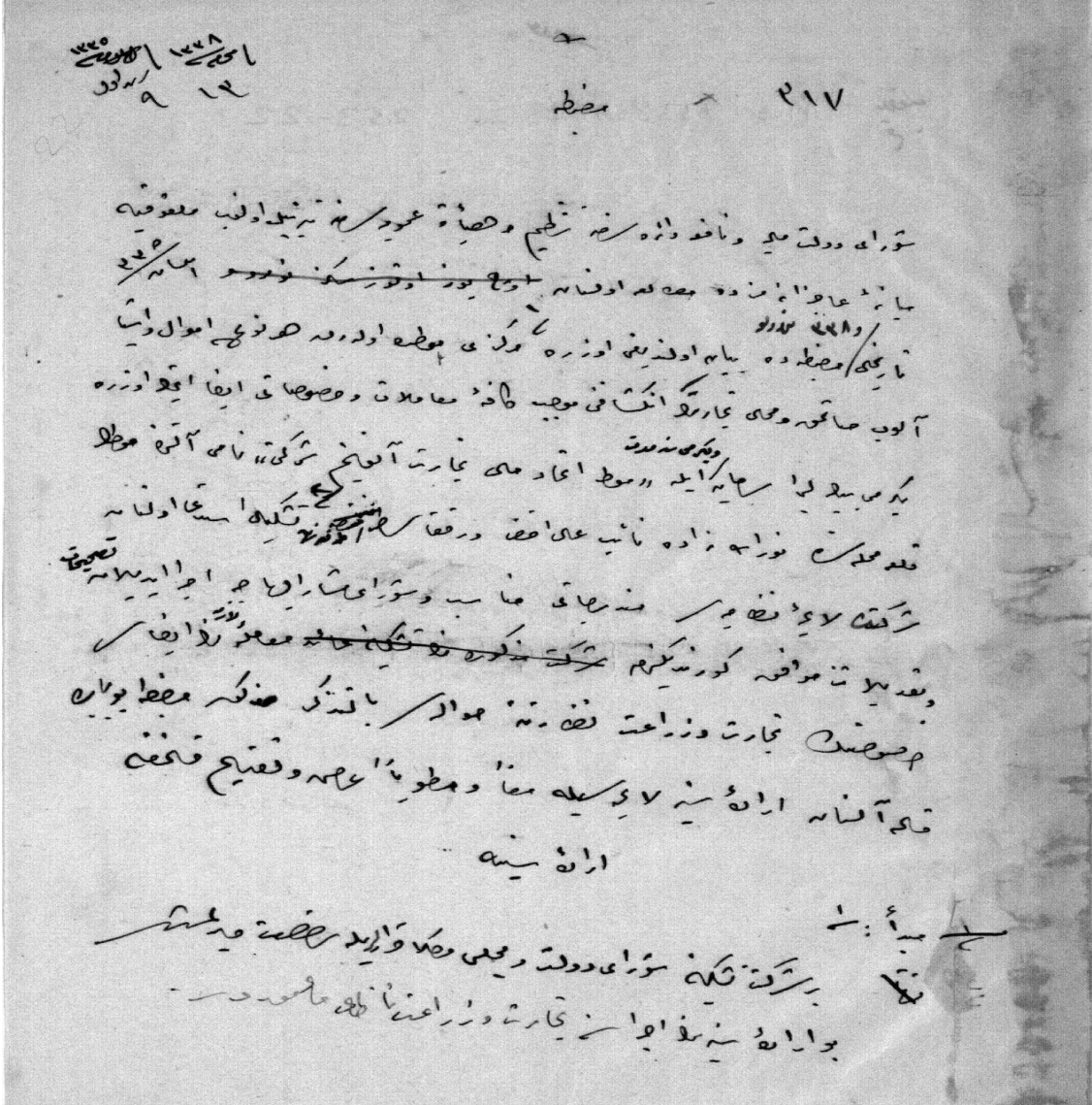
- Çağman, E. (2019). Dersaadet birinci Osmanlı numune-i terakki-i ziraat anonim şirketi ve faaliyetleri, *Cihannüma tarih ve coğrafya araştırmaları dergisi*, *V*(2), 111-128. doi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/875759>.
- Çakır, C. Akkuş, Y. (2015). İstanbul'da kurulan anonim şirketleri (1887-1918). Yılmaz, C (Ed), *Antik çağ'dan XXI. yüzyıla büyük İstanbul tarihi* içinde (ss. 191-197). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Kültür A.Ş.) Yayınları.
- Çiçek, R. (2012). Cumhuriyet dönemi milli iktisat uygulamalarına bir örnek: Trabzon liman işleri inhisarı Türk anonim şirketi, *Karadeniz incelemeleri dergisi*, *12*(12), 143-168. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kid/issue/10135/124640>.
- Demir, K. (2016). *Geç Osmanlı dönemi devlet fabrikalarında personel yönetimi: arşiv kaynaklarına dayalı bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Doğan, A. (2018). Mersin limanı ve Mersin kenti tarihi üzerine genel bir inceleme, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, *8*(1), 117-150. doi: https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=AWYQAQLEHDbCZb_mQypH.
- Erdaş, S. (2017). *Atatürk dönemi Türk ekonomisinde yerel sermaye birikimi: taşrada kurulan anonim şirketler (1920-1938)*. I. Uluslararası Türkiye Cumhuriyet'inin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Ergin, K. (20017). İttihat ve Terakki döneminde milli iktisat anlayışı (1913-1918), *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(1), 114-127. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksos/issue/39693/469943>.
- Feroz Ahmad, (2017). Cumhuriyet Türkiye'sinde sınıf bilincinin oluşması 1923-40, D. Quataert, E. J. Zürcher (Ed). *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine işçiler 1839-1950* içinde (ss. 123-154). İstanbul: iletişim Yayınları.
- Gezer, H. Son, L. (t.y.). *Kutbettin öncü, tarih ve tarımıyla Mut*, Mersin: Mut Ziraat Odası Yay.
- Gökatalay, S. (2015). *The political economy of corporations in the late Ottoman empire and early Turkish republic (1908 – 1929)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- İlyas, A. (2021). Erken Cumhuriyet'te ekonominin millileştirilme çabalarına bir örnek: milli iktisat ve tasarruf cemiyeti (1929), *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *28*(28), 645-660 doi: 10.9775/kausbed.2021.035.
- Kısa, A. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Bayındırlık Faaliyetleri (1908-1918) Kapitülasyonlar, İmtiyazlar, Anonim Şirketler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Koraltür, M. (2007). *Şirket-i Hayriye (1851-1945)*, İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Koraltürk, M. (2011). *Erken Cumhuriyet döneminde ekonominin Türkleştirilmesi*, İstanbul: İletişim Yay.
- Köse, E. (2008). *Mutlu köyler*, Ankara: Mut Belediye Başkanlığı Kültür Yay.
- Köse, E. Atlay, D. (2005). *Mut claudiopolis*, Mersin: Mut Belediyesi Kültür Yay.
- Kurt, M. (2003). *Tarih boyunca Mut*, Ankara: Murat Kitabevi.
- Osmanlı anonim şirketleri nizamname-i dâhilisi numunesi*, (2013). İstanbul: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsi.

- Öksüz, M. (2016). II. Meşrutiyet dönemi'nde Trabzon'da bir şirketleşme teşebbüsü: Envar-ı vicdan kollektif şirketi, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, (21), 121-148. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/259262>.
- Özger, Y. (2018). Geç Osmanlı döneminde kurulan bir sosyal güvenlik şirketi: ittihad-ı milli sigorta", *Tarih Okulu Dergisi*, 11(2), 656-680. doi:10.14225/Joh1459.
- Özgel, M. (2009). *II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı maliyesi*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Pamuk, Ş. (1984). *Osmanlı ekonomisi ve dünya kapitalizmi (1820-1913)*, Ankara: Yurt Yay.
- Parvus Efendi, (1977). *Türkiye'nin mali tutsaklığı*, (M. Sencer, Çev.). İstanbul: May Yay.
- Quataert, D. (2017). *Osmanlı devleti'nde Avrupa iktisadi yayılımı ve direnişi (1881-1908)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sırma, İ. (2011). Osmanlı Anonim Şirketlerinde Kar Dağıtımı, *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 3(2), 117-136. doi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423869117.pdf>.
- Şanda, H. A. (1967). *Türkiye'de ilk sermaye şirketleri (1860-1918)*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay.
- Şensoy, F. (2018). Şirket-i Hayriye: Osmanlı boğaziçi taşımacılık şirketi, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Özel Sayı, 239-279. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/507463#:~:text=1850%20y%C4%B1%20Osmanlı%20Devleti'nde,sosyal%20alanda%20da%20olduk%C3%A7a%20C3%B6nemlidir>.
- Tekinsoy, Y. E. (2021). İkinci meşrutiyet dönemi'nde ittihatçıların milli bir vapur işletmesi kurmaya yönelik teşebbüsü: ittihad seyr u sefa'in anonim şirket-i Osmaniye, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, XVIII(71), 627-651. doi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2277548>
- Temizgül, Ö. F., (2021). İttihat ve Terakki hükümeti döneminde liberal iktisat ve milli iktisat politikaları (1908-1918), *Toplum, ekonomi ve yönetim dergisi*, 2(2), 38-46. doi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2112646>.
- Tokdemir, E. (1985). *Türkiye ekonomisinin tarihsel temelleri*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Matbaası.
- Toprak, Z. (1982). *Türkiye'de milli iktisat 1908-1918*, İstanbul: Yurt Yay.
- Toprak, Z. (1995). *Türkiye'de ekonomi ve toplum (1908-1950) milli iktisat-milli burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Toraman, C., Taştan, T., Osmanlı devletinin ilk anonim şirketlerinden birisi olarak şirket-i hayriye ve 1888 (1303) -1890 (1305) dönemi mali tablolarının analizi, *Muhasebe ve finans tarihi araştırmaları dergisi*, (Özel sayı), 45-64. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/issue-full-file/53860>.
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi tarih (1789-2012)*, İstanbul: DER Yayınları.
- Varlık, M. B. (2014). Ankara Millî Mensucat [Türk] Anonim Şirketi (1916-1930), *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 74-92. doi: <https://docplayer.biz.tr/5389544-Ankara-mill-i-mensucat-turk-anonim-sirketi-1916-1930.html>.
- Vural, M. K. (2016). Savaş yıllarında milli bir burjuvazi oluşturma çabası olarak "harp zenginleri" ve buna yönelik eleştiriler, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI(32), 109-131. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/472469>.

- Yalçın, D. ve Akbıyık, Y. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yılmaz, C. (2011). *Osmanlı anonim şirketleri*, İstanbul: Scala Yayıncılık.
- Yılmaz, C. Şehirli, K. (2011). Osmanlı anonim şirketlerinde oy hakkının kullanımında sınırlamalar, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1), 19-31. doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebd/issue/4857/66808>.
- Yılmaz, E., (2021). Osmanlı Devleti'nde Yabancı Şirketlerin Hukuki Statüleri ve Tüzel Kişilikleri: The Orientalcarpet Manufacturers Ltd Örneği, 897-934. Türk Hukuk Tarihi Sempozyumu, 5-27 Ekim 2021, Ankara: Türkiye Adalet Akademisi.
- Yılmaz, K. R., (2018). Geç kapitalist gelişme bağlamında Osmanlı'da şirketler, *Politik Ekonomik Kuram Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 27-49. doi: 10.30586/pek.498118.
- Yücesoy, A. A., (2017). Şuray-ı Devlet (1868-1876), *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2): 187-216, doi: 10.21492/inuhfd.340495.

Ekler

Ek 1. Mut İttihad-ı Milli Ticâret Anonim Şirketi'nin Kuruluş Metni

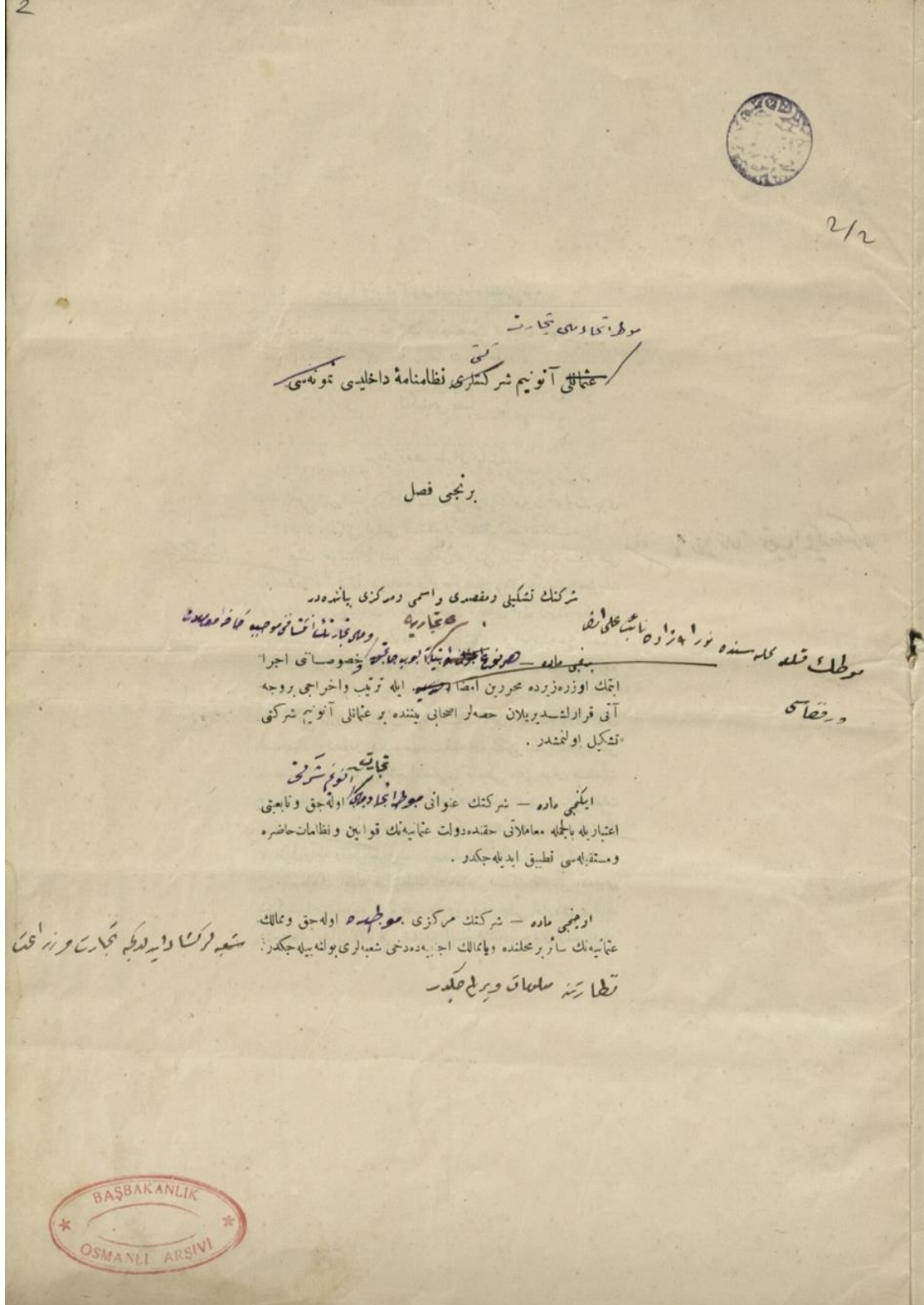
Kaynak: BOA. MV. Dosya No: 253, Gömlek No: 22.

“Şûrâ-yî Devlet Maliye ve Nâfia Dâ'iresi'nde tanzîm ve Hey'et-i Umûmiyesi'ne tenzîl olunup melfûfuyla miyâne-i âcizânemizde mutalla' olunan 1 Nisan 1335 tarihli ve 338 numarolu mazbatada beyân olunduğu üzere merkezi Mut'a olarak her nev'i emvâl ve eşya alıp satmak ve mahallî ticâretin inkişâfını mücib kâffe-i mu'âmelat ve husûsâtı îfâ etmek üzere yirmi bin lira sermaye ve yirmi sene müddetle “Mut İttihad-ı Milli Ticâret Anonim Şirketi” nâmı altında Mut Kale Mahallesiinde Nurullahzâde, Nâib Ali Efendi ve rüfekâsı tarafından teşkîli istid'â olunan şirketin layîha-i nizâmiyesi mûndericâtı münâsîp ve şurâ-yı müşârûn-ileyhce icrâ edilen tashîhât ve ta'dilâta muvâfık görüldüğünden mu'âmele-i lâzîminin îfâsı husûsunun Ticâret ve Zirâ'at Nezâreti'ne havâlesi bâbındaki mezkur mazbata bu bâbda kaleme alınan irâde-i seniyye layihasıyla lefen ve matluben arz ve takdim kılındı.

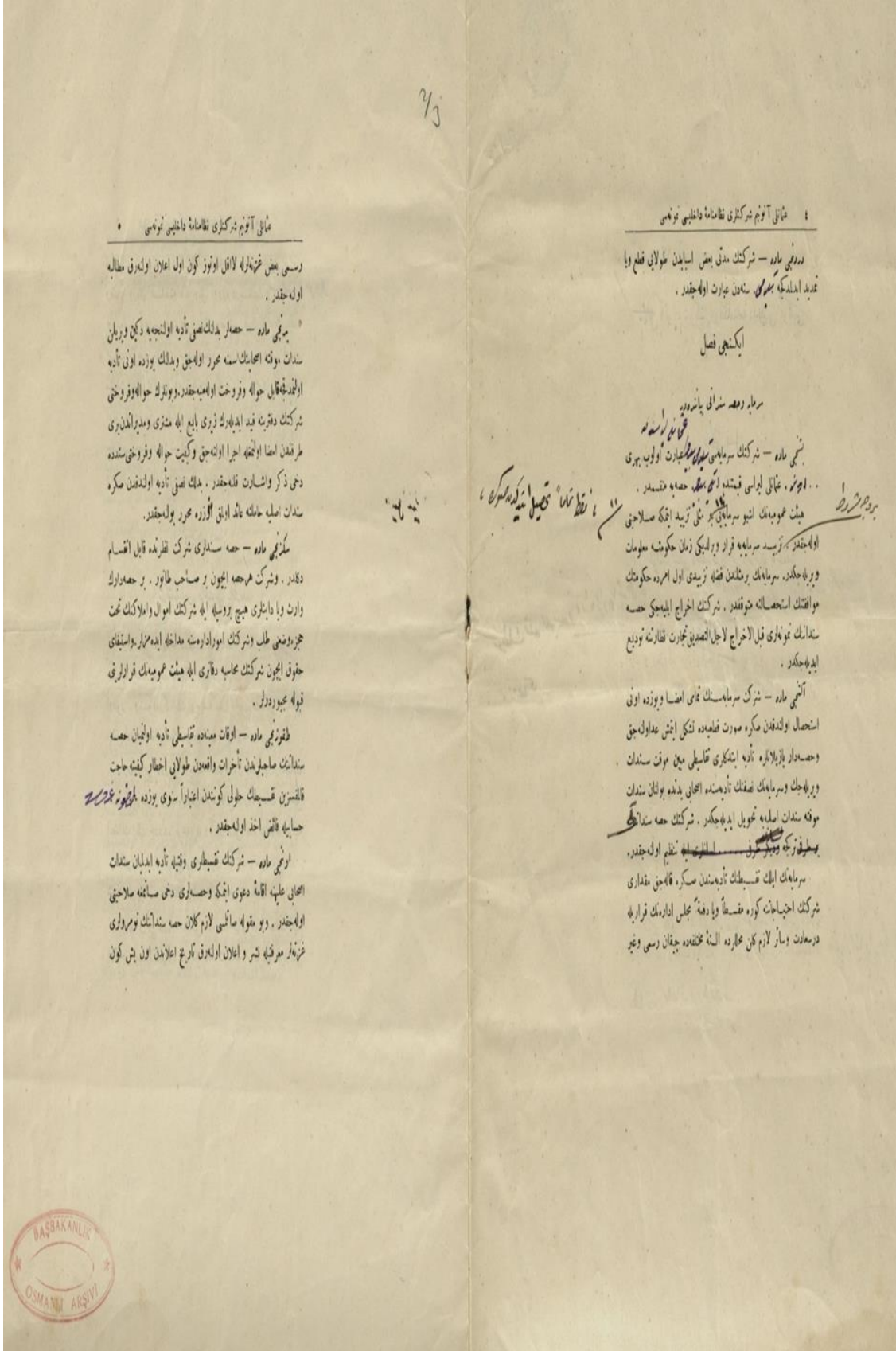
irâde-i seniyye

Bir şirket teşkiline Şârâ-yî Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararıyla ruhsat verilmiştir. Bu irâde-i seniyyenin icrâsına Ticâret ve Zirâ'at Nezâreti me'mûrdur”

Ek 2. Mut İttihad-ı Milli Ticaret Anonim Şirketi'nin Kuruluş Nizamnamesi

Kaynak: BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12.

Kaynak: BOA. ŞD. Dosya No: 1266, Gömlek No: 12.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.